

Konferencia-előadások:

- 2009. július 26. Előadás Szent Jakab liturgiájáról a Jakab-hegyi Pálos Romoknál – zenei példákkal közreműködött a Schola Sancti Pauli. Az Európa Kulturális Főváros „Határtalan Misztérium” programsorozatának része.
- 2010. április 17. Előadás a „Laudate Dominum” egyházzenei konferencián „Boanergész viharai” címmel, a Codex Calixtinus darabjairól (Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola).

Kurzusvezető:

- 2006. április 24-28. PTE Művészeti Kar Szakmai Hét: „Organum-műhely” címmel korai polifónia kurzus vezetése – elmélet és gyakorlat, zárókoncerttel.

Egyetemi oktatói tevékenység:

- 2006. ősztől a *Középkori polifónia*, mint új tantárgy beépült a PTE Művészeti Kar kurzusrendjének „analízis és interpretáció” tantárgycsoportjába (elmélet-gyakorlat);
- 2007. május 10. kurzuszáró koncert (PTE MK);
- 2009-2010-es tanévtől a *Középkori polifónia* akkreditált kötelező kurzus a PTE Művészeti Kar Zeneismeret-Master szakán (elmélet-gyakorlat).

DLA doktori értekezés tézisei

Fodor Gabriella

A CODEX CALIXTINUS

**Szent Jakab tiszteletére rendelt
speciális liturgia és énekrepertoár**

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28. számú művészet- és művelődéstörténeti
tudományok besorolású doktori iskola

Budapest

2012

I. A kutatás előzményei

A *Codex Calixtinus* külföldi szakirodalma mára monumentális méreteket öltött. A Jakab-liturgia zenei tételeinek tárgyalásáról is értékes kutatások születtek, de ezeknek lefordított kivonatát a magyarul megjelent zenetörténeti könyvek 12. századra vonatkozó fejezetei is épphogy csak megemlítik. Összefoglaló, illetve részletező magyar nyelvű szakirodalom a témában még nem áll rendelkezésre.

A dolgozat két szempontból hiánypótló, amelyekkel meghatározható kettős célja is: az egyik az, hogy egységében bemutassa a *Codex Calixtinus*-t, Szent Jakab liturgiájának felépítését, művelődéstörténeti jelentőségét és a kódexben való eligazodást a liturgia és az énekrepertoár szemszögéből.

A másik szempont a középkori polifónia zenei missziója, azaz közkinccsé tétele elméletben és gyakorlatban egyaránt, összhangban a tudományos kutatások eredményeivel, amely a középkori polifónia zenei presztízsét növeli, elhelyezve a zenetörténetben betöltött méltó helyén. Ugyanis hiába vagyunk a többszólamúság kialakulásának kezdetén, ezek a kompozíciók, amelyek a *Codex Calixtinus*ban fennmaradtak, igen magas szintű zenei nyelvet reprezentálnak.

- Kyrie – Rex immense
- Alleluja – Vocavit Ihesus Iacobum
- Congaudeant catholici – conductus
- Exultet celi curia – benedicamus tropus
- Gratulemur et letemur – prosa
- Kyrie – Cunctipotens genitor
- Psallat chorus celestinum – himnusz

- 2008. május 24. „Pálosok Öröksége Konferencia” – A Pálos Rend 750. évfordulóján: Koncert a Jakab-hegyen (műsoron: a fentiekből);
- 2008. július 27. A Jakab-hegyi pálos kolostorrom megszentelése. Szent Jakab ünnepi miséje (*Calixtinus*, *Las Huelgas* kódex és reneszánsz művek);
- 2009. július 10-18. Olaszországi koncertek, benne: „Arti e Mestieri a Castel Belfiore” középkori fesztivál, nyitóceremónia (*Calixtinus*, *Huelgas*, *Montpellier*, *Montserrat* kódexek és gregorián énekek)
- 2010. április 17. Egyházzenei konferencia – koncert (*Calixtinus*, *Machaut*, *Vitry*);
- CD-felvételen: *Congaudeant catholici* (Kiadatlan).

Ezekon kívül koncertjeink műsorán általában szerepel egy-egy *Calixtinus* darab.

egzaktul leírt darabok, ugyanakkor pozitívan hat vissza azok előadására is. A legmegrendítőbb számomra mégis az, hogy sokkal közelebb áll ez a zene a ma zenéjéhez, mint bármely más korszak zenéje.

Harmadszor, Leo Treitler, a korai notáció és polifónia szaktekintélye joggal jegyezte meg: „a kérdés számunkra nem az, hogy »hogyan énekelhették akkor ezt a zenét?«, hanem inkább »hogyan tudjuk mi énekelni?«”⁵ Tehát, amellett, hogy érdekes lehet megtudnunk, hogy ők vajon hogyan adták elő ezeket a zenéket, az még fontosabb, hogy bele tudunk-e kapcsolódni abba az alkotói-előadói szellemiségbe, amely természeténél fogva mindig modern és korszerű. Ettől leszünk képesek arra, hogy a stílus nyelvét beszéljük – azaz énekeljük.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Előadói tevékenység a *Schola Sancti Pauli* karnagyaként:

- 2003-tól évente, július 25-éhez közel eső vasárnapon: Jakab-hegyi búcsú a Pálos Romoknál Szent Jakab miséjével.

Elhangzó darabok:

- O adiutor omnium – responsorium

---

⁵ Leo Treitler: „The Polyphony of St. Martial”. *Journal of the American Musicological Society*, 17/1 (1964. Spring): 29–42. 42.

II. Források

Három elsődleges forrásra támaszkodtam kutatásom során, amelyek a következők: a Codex Calixtinus madridi kiadása,¹ amely a teljes liturgiát és többszólamú függelékét tartalmazza, a José López-Caló által közölt színes reprodukciók² a kódex többszólamú anyagáról és a Marcel Pérès-féle 2004-es kódex-átirat,³ amely egy eredeti, diplomatikus lejegyzéssel készült közreadás.

A Calixtinusról szóló szakirodalmat főként angol és német nyelven hozzáférhető művekből, tanulmányokból, cikkekből ismertem meg. Az átírási és interpretációs problémák vizsgálatához szükségzerű volt nyomon követni a legújabb eredményeket, ezért a folyóiratcikkek, tanulmányok vannak többségben az összefoglaló könyvekkel szemben. Kutatásom során folyamatosan tanulmányoztam és összevettem Sarah Fuller, David Hiley, Willi Apel, Dom Anselm Hughes, Higinio Angles, Christopher Hohler, Bruno Stäblein, Walther Krüger, Leo Treitler, Michel Huglo, Theodor Karp, Hendrik van der Werf munkáit, cikkeit, illetve egymás közti vitáit, amelyekkel már kifinomult és komplex

---

¹ *Codex Calixtinus*. Archivo de la Catedral de Santiago de Compostela. Madrid: Cabildo de la Catedral de Santiago de Compostela and Kaydeda Ediciones, 1993.

² López-Caló, José: *La Música medieval en Galicia* (La Coruña: Fundación Pedro Barrie de la Maza, 1982). fol. 131; 131v; 185-190v; 193.

³ Malcom Bothwell – Marcel Pérès: *Codex Calixtinus. Missa in vigilia sancti Iacobi; Missa sancti Iacobi; Farsa officii misse sancti Iacobi*. (Moissac: Scriptorium – CIRMA, 2004).

megközelítést kaptam a Codex Calixtinus többszólamú zenéjéről, valamint az eddigi viták hipotéziseit, pro- és kontra érveit, szembeállításait is alaposabban megvilágították számomra.

III. Módszer

A *Codex Calixtinus* énekrepertoárja zenei világában egységes, ugyanakkor műfajaiban meglehetősen heterogén anyagot foglal magában.

Bár kézenfekvő lett volna, a teljes zenei anyag ismeretében annak láttam értelmét, hogy az egyes darabokat ne a kódex sorrendje szerint tárgyaljam, elemezzem, hanem a legjellemzőbb közös szempontok alapján foglalkozzam minden darabbal a számára legjellemzőbb helyen. Bizonyos esetekben azonban szükségesnek láttam komplex módon elemezni teljes darabokat.

Elemzési szempontjaim a következők voltak: műfajok, hangnem, dallam, jellegzetes fordulatok, ritmus, átírási- és interpretációs kérdések, a kapcsolódó aktuális viták ismertetése, valamint az azokkal kapcsolatos reflexióim.

A dolgozat függelékében közöltem a kódexben található összes többszólamú kompozíciót a saját átírásomban, amelyeket éppúgy az elemzés részének tekintek, mint az írásos magyarázatokat, ugyanis az illesztési problematikáról szóló elemzések az átírások két fázisában nyomon követhetők.

Az elemzéseim során a klasszikus terminológiát (is) használtam, amennyiben azt kellően megalapozottnak, indokolhatónak, lényegét jobban megragadónak láttam, remélve azt, hogy a mai fül számára a mai elméleti és gyakorlati zenész kommunikációjában ez kifejezőbben szól zenéről, hangokról, formáról, ritmusról, polifóniáról.

IV. Eredmények

A Calixtinus darabok tulajdonképpen nagyon magas színvonalon álló, rögzített improvizációk, amelyek arról tanúskodnak, hogy azoknak valójában ismeretlen szerzői, előadói szervesen, logikusan építkeztek. „A Codex Calixtinus polifóniája se nem kísérleti, se nem primitív. Ellenkezőleg. Ezek jólfejlett és -hangzó hagyományok.”⁴ Kimondom azt, hogy a Calixtinus zenei fejlettsége inkább mutat egy kiteljesedett állapotot, mint valaminek a kezdetét. Állítom ezt azokkal ellentétben, akik azt hangsúlyozzák inkább, hogy a Saint Martial vagy Compostela a Notre Dame iskola előfutára.

A következő észrevétel tisztán zenei. Ez a korszak olyan szinten enged foglalkozni a tiszta zenével, mint ahogy a 'kész zeneművek' nem. Máshogy veszi igénybe a kreativitást, mint az

---

⁴ Hendrik van der Werf: „The Polyphonic Music”. In: John Williams – Alison Stones (szerk.): *The Codex Calixtinus and Shrine of St. James. Jacobus-Studien* 3. (Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1992): 125–185. 128.